

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ -- ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵԱՎՈՐՈՒՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԻՆ

ԱՌԱՐԿԱ---պատմություն -----

ՀԵՂԻՆԱԿ---- Սարգսյան Նարինե Գազիկի

ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԸ...Երևան, ՀՀ

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ --Երևանի թիվ 155 Հիմնական դպրոց

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ. ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԻՆ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ
ՀԻՄՔԵՐԸ.....6

1.1. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնախնդրին նվիրված
տեսական մոտեցումների վերլուծությունը6

1.2. Պատմության դասավանդման գործընթացում սովորողների արժեհամակարգի
ձևավորման գործընթացի բաղադրատարրերը.....12

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄԸ.....15

2.1. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնահարցը կրթության
բովանդակությունն արտահայտող փաստաթղթերում.....15

2.2. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման միջոցների ուղղությամբ
իրականացրած հետազոտական աշխատանքի բնութագրումը.....15

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ.....21

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....22

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտական աշխատանքի արդիականությունը: Մեր հասարակական կյանքում ընթացող քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, ինչպես նաև բարոյաարժեքային ոլորտում կատարվող փոփոխությունները նոր խնդիրներ են առաջադրում հանրակրթական դպրոցին՝ կապված աճող սերնդի կողմից ազգային և համամարդկային արժեքների յուրացման և արժեքային համակարգի ձևավորման անհրաժեշտության հետ:

Կյանքի առաջանցիկ զարգացումները թելադրում են նոր պահանջներ և մոտեցումներ հանրակրթական առարկաների հատկապես մայրենիի, պատմության, մաթեմատիկայի, բնագիտության բովանդակության նորացման և դրանց միջոցով սովորողներ արժեհամակարգի և ընդհանրապես արժեքային-գնահատողական վերաբերմունքի ձևավորման նկատմամբ: Հանրակրթության դերն ու նշանակությունն արժևորվում են ոչ միայն աճող սերնդին անհրաժեշտ գիտելիքներով, կարողություններով, հմտություններով ապահովման, այլև աշխարհի, մարդ-բնություն-հասարակություն փոխհարաբերությունների, մշակութային արժեքների նկատմամբ պատկերացումների և արժեքային կայուն կողմնորոշումների ու դիրքորոշումների ձևավորման տեսանկյունից:

Հանրակրթական դպրոցում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում մեծ ներուժ ունեն ինչպես մայրենի, մաթեմատիկա, այնպես էլ պատմություն, հասարակագիտություն, աշխարհագրություն առարկաները: Մայրենիի, մաթեմատիկական, պատմական, հասարակագիտական, աշխարհագրական, էկոլոգիական, սոցիալական գիտելիքների տիրապետումը սովորողներին հնարավորություն է ընձեռում ոչ միայն մտքերն ու հույզերն արտահայտել, պատկերացում կազմել բնության և հասարակության մասին, այլև հաղորդակցվել այլ ժողովուրդների մշակույթին, յուրացնել մարդկության ստեղծած հոգևոր արժեքները:

Անձի արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնախնդիրը դիտարկվել է մի շարք գիտությունների՝ փիլիսոփայության, հոգեբանության, մանկավարժության, սոցիոլոգիայի, մաթեմատիկայի, բարոյագիտության, էկոլոգիայի տեսանկյուններից:

Ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման հոգեբանական, մանկավարժական տարբեր տեսանկյունները հետազոտվել են Ն.Տ.Աբրամովայի, Ի.Ս.Արտյուխովի, Լ.Ի.Բոժովիչի, Ս.Ս.Բուբնովայի, Ե. Վ. Բոնդարևսկայայի, Ն. Բ. Կոնիլովայի, Մ. Ս. Կազանի, Վ. Ա. Սլաստյոնինի, Կ. Ռոջերսի, Վ. Վ. Շչերբայի, Լ.Թ.Ասատրյանի, Ռ.Ա. Մարդոյանի, Հ.Ս.Միքայելյանի, Լ.Վ.Թորգոմյանի, Ա.Լ. Տոնոյանի և այլոց կողմից:

Այնուհանդերձ, դպրոցականների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորմանը նվիրված հետազոտություններում հիմնականում դիտարկվել են այդ գործընթացի առանձին տեսանկյուններ՝ ուսումնասիրվող դասընթացների արժեքային բովանդակությունը, դաստիարակչական ներուժը և այլն: Սակայն այսօր, դեռևս, մնում է լիարժեք չբացահայտված պատմություն առարկայի արժեքային ներուժը՝ դպրոցականների արժեքային համակարգի ձևավորման տեսանկյունից:

Սրանով է պայմանավորված մեր հետազոտական աշխատանքի թեմայի ընտրությունը՝ **«Հանրակրթական դպրոցում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը պատմության դասերին»:**

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է

Տեսականորեն հիմնավորել, պատմություն առարկայի արժեքային ներուժը և դրա դասավանդման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի արդյունավետ ձևավորման միջոցները;

Զարգացնել սովորողի մոտ սոցիալական նշանակություն ունեցող արժեքների յուրացումը;

Հետազոտական աշխատանքի խնդիրներն են.

1. Վերլուծել անձի արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնախնդիրն նվիրված փիլիսոփայական, հոգեբանական, մանկավարժական գրականությունը, բնութագրել թեմային վերաբերող հիմնական հասկացությունները:

2. Տեսականորեն հիմնավորել **պատմության** ուսուցման գործընթացում դպրոցականների արժեքային համակարգի ձևավորման միջոցները:

Հետազոտական աշխատանքի խնդիրների լուծման համար օգտագործվել են մանկավարժական հետազոտության տեսական և էմպիրիկ հետևյալ մեթոդները՝ հիմնախնդրին վերաբերող փիլիսոփայական, հոգեբանամանկավարժական գրականության, հանրակրթական դպրոցի պատմություն առարկայի պետական չափորոշիչի, ծրագրերի վերլուծություն, դիտում, զրույց, հարցազրույց, անկետավորում, հարցում և ստացված տվյալների վերլուծություն:

Հետազոտական աշխատանքի տեսական և գործնական նշանակությունը.

1. Վերլուծվել են հանրակրթական դպրոցում սովորողների արժեքային կողմնորոշումների և արժեհամակարգի ձևավորման վերաբերյալ գիտնականների հայեցակարգային մոտեցումները՝ ուսուցման համարժեք ձևերի, մեթոդների, տեխնոլոգիաների կիրառման, դպրոցականների տարիքային առանձնահատկությունների հաշվառման համատեքստում:
2. Փորձ է արվել հիմնավորվել սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորմանն ուղղված պատմություն առարկայի արժեկողմնորոշիչ թեմաների, լրացուցիչ նյութերի և ուսումնական առաջադրանքների բովանդակության արժեկողմնորոշիչ ներուժը:
3. Մշակված տեսական մեթոդական նյութերն կարող են մեթոդական օգնություն լինել հանրակրթական դպրոցի պատմության ուսուցիչներին:

Հետազոտական աշխատանքի կառուցվածքը: հետազոտական աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, 2 գլխից, եզրակացությունից, օգտագործված գրականության ցանկից: Աշխատանքի ըդհանուր ծավալը կազմում է համակարգչային 23 էջ :

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԵՐԻՆ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

1.1. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնախնդրին նվիրված տեսական մոտեցումների վերլուծությունը

Վերջին շրջանում հայրենական և արտերկրյա գիտնականներ մեծ ուշադրություն են դարձնում անձի արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման հիմնախնդրին:

Փիլիսոփայական, սոցիոլոգիական, հոգեբանական, մանկավարժական, գրականության վերլուծությունը թույլ է տալիս նկատել մեկ հիմնական մոտեցում՝ արժեքային համակարգի ձևավորվածության մակարդակով են պայմանավորված անձի դիրքորոշումները, աշխարհայացքը և ընդահանուր վերաբերմունքն իրականության նկատմամբ: Արժեքային համակարգը առաջատար դեր է խաղում անձի և հասարակության փոխհարաբերություններում՝ ընդգրկելով կյանքի հոգևոր և նյութական բոլոր ոլորտները: Սկզբնապես ձևավորվելով որպես սուբյեկտիվ գնահատման արդյունք՝ հետագայում արժեքները ձեռք են բերում համեմատաբար ինքնուրույն արտահայտություն:

Գիտական գրականության մեջ կան «արժեք», «արժեքային կողմնորոշումներ» հասկացությունների տարբեր մեկնաբանումներ:

Փիլիսոփայական տեսություններում (Վ.Ա.Բիբլեր, Բ.Մ.Բիմ-Բադ, Գ.Պ. Շչեդրովիցկի, Վ.Պ. Տուգարինով, Օ.Գ. Դրոբնիցկի, Վ.Ս. Ռոզին, Վ.Ա.Յադով) արժեքները սահմանվում են որպես գործունեության կարգավորիչներ, նորմատիվներ, արժեքներ-նորմեր, արժեքներ-իդեալներ, արժեքներ-նպատակներ, արժեքներ-միջոցներ:

Հոգեբանամանկավարժական գիտությունների տեսանկյունից արժեքն առնչվում է անձի ձևավորմանն ու դաստիարակությանը, վարքին ու գործունեությանը (Բ. Ի.

Դոդոնով, Ա. Ա. Լեոնտև, Ա. Ն. Լեոնտև, Ն. Ա. Ռոզով, Ս. Լ. Ռուբինշտեյն, Լ.Թ.Ասատրյան, Հ.Ս.Միքայելյան, Ռ.Ա.Մարդոյան, Լ.Վ.Թորգոմյան, Ա.Լ.Տոնոյան և այլք) :

Ըստ Է.Բ. Ադայանի՝ արժեքը մնայուն նշանակություն ունեցող գործ է, ստեղծագործություն, ավանդ, ներդրում, իրական հատկանիշ, արժանիք [1, էջ 132], իսկ ըստ Լ.Վ.Թորգոմյանի՝ «այն առարկա է, երևույթ, սոցիալական վարքի նորմ, որը կարող է ծառայել որևէ պահանջմունք բավարարելու համար» [5, էջ 53]:

Յուրաքանչյուր քաղաքակրթություն ունի իրեն հատուկ սոցիալական, բարոյական, էկոլոգիական, իրավական, գեղագիտական և այլ արժեքները, որոնք կողմնորոշում են անհատներին և կարգավորում նրանց վարքագիծը:

Ըստ Հ. Ս. Միքայելյանի՝ «Արժեքները շրջապատող աշխարհի օբյեկտների հատուկ սոցիալական որոշարկումներ են, որոնք բացահայտում են նրանց դրական կամ բացասական նշանակությունը մարդու և հասարակության համար: Արտաքուստ արժեքը հանդես է գալիս որպես առարկայի կամ երևույթի հատկություն, սակայն հատուկ է օբյեկտին ոչ թե ի բնե, ոչ թե ինքնին վերցրած օբյեկտի ներքին կառուցվածքի շնորհիվ, այլ որքանով այդ օբյեկտը ներքաշված է մարդու հասարակակարճ կեցության ոլորտի մեջ և դարձել է որոշակի սոցիալական հարբերությունների կրող» [9, էջ 41-42]:

«Արժեք» հասկացության էության բնորոշման տարբեր տեսակետներ կան: Վ.Ա.Սլաստենինը, Գ.Ի. Չիժակովան գտնում են, որ «արժեքները համարվում են մարդու գործունեության և վարքի կողմնորոշիչը, միայն այն դեպքում երբ ամբողջականորեն ձևավորված են նրանց արժեքային կողմնորոշումների գիտակցումը, հարաբերություններ և դիրքորոշումները, որոնք արտացոլում են անձի գործունեության և վարքի մեջ արժեքների ուղղվածությունը, իսկ յուրաքանչյուր կոնկրետ իրավիճակում մարդը ղեկավարվում է արժեքային գիտակցությամբ և հարաբերություններով» [18, էջ 119]:

Պրոֆեսոր Լ.Թ.Ասատրյանը նշում է, որ. «վերջին ժամանակներս փորձեր են անում հիմնավորելու, որ էկոլոգիական գիտելիքների ձեռքբերման ընթացքում ձևավորվում են սովորողների արժեքային կողմնորոշումները» [2, էջ 54]:

Ռուս հետազոտող Վ.Ա.Յադովի կարծիքով, արժեքային կողմնորոշումները ունեն իրենց կառուցվածքային բաղադրիչները: Այն ներառում է **ճանաչողական**

բաղադրիչը, որն արտացոլում է անձի սոցիալական փորձը, **հուզական բաղադրիչը** բնութագրում է անձի վերաբերմունքը արժեքների նկատմամբ, և բացահայտում այդ վերաբերմունքի բովանդակությունը: **Վարքային բաղադրիչը** պարունակում է կոնկրետ իրավիճակի գործողությունների պլանը[18]:

Արժեքները ներառում են անձի հասարակության կողմից ընդունված արժեքները, որոնք օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն և արժեքային կարևոր գործառույթներ են իրականացնում, այսինքն՝ մեծ դեր են խախում անձի կողմնորոշումների և վարքի ձևավորման ուղղությամբ:

Ռուս հոգեբան Դ.Ա. Լեոնտևը տարբերակում է անձնային և սոցիալական արժեքները [14]:

Անառակելի է, որ արժեքները և արժեքային կողմնորոշումները ձևավորվում են գիտելիքների ձեռք բերման, յուրացման և կիրառման գործընթացում: Այդ իսկ պատճառով, կարծում ենք, որ հանրակրթական դպրոցում Մայրենիի յուրաքանչյուր դաս պետք է նպատակաուղղված լինի սովորողների որոշակի արժեհամակարգի ձևավորմանը:

Հանրակրթական դպրոցի ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեհամակարգի ձևավորումը նաև սոցիալական նշանակություն ունեցող արժեքների յուրացման գործընթաց է, որը հարստացնում է նրանց հոգևոր աշխարհը և նպաստում է նրանց ամբողջական զարգացմանը:

Անձի արժեքային կողմնորոշումների բնութագրմանը նվիրված գրականության մեջ առանձնացվում են **անձնային, սոցիալական, գեղագիտական, էկոլոգիական արժեքները**: Հասարակության կողմից ընդունված արժեքների ճանաչումն ու գնահատումը աճող սերնդին ազգային ու համամարդկային մշակույթի յուրացման հնարավորություն է ընձեռում: Լ. Մ. Արխանգելսկին նշում է, որ մարդը սոցիալ-մշակութային միջավայրում կերտում է ինքն իրեն՝ այդ արժեքները դարձնելով իր հոգևոր ներաշխարհի անհրաժեշտ բաղկացուցիչները [12]:

Անձի արժեքային համակարգի կառուցվածքային բաղադրիչներ են համարվում արժեքային գիտակցությունը, արժեքային վարքը, արժեքային դիրքորոշումը, արժեքային ուղղվածությունը, արժեքային հարաբերությունը,

արժեքային վերաբերմունքը, ազգային և համամարդկային արժեքները:

Արժեքային դիրքորոշումը ըմբռնվում է որպես անձի որոշակի կենսադիրքորոշում, որին համապատասխան ձևավորվում ու իրականանում են նրա մտքերը, զգացմունքները:

Ռուս գիտնական Ն.Ս.Ռոզովը առանձնացրել է կրթության ոլորտի համար նշանակալի հետևյալ արժեքները.

- մարդասիրական արժեքներ, որոնք վերաբերվում են մարդու իրավունքներին և արժանապատվությանը,
- սոցիալական արժեքներ, որոնք վերաբերում են առանձին մարդկանց և խմբերի փոխադարձ գործունեությանը քաղաքական, տնտեսական և իրավական ոլորտում,
- մշակութային արժեքներ, որոնք վերաբերում են արվեստին, կրոնին, բարոյականությանը, ազգային և էթնիկ ավանդույթներին,
- էկոլոգիական արժեքներ, որոնք վերաբերում են շրջապատող բնությանը, շրջապատող միջավայրին, կենսաբանական բազմազանությանը [16, էջ 162]:

Այս դասակարգման թերությունը այն է, որ իմացական արժեքները չեն առանձնացված:

Ս.Ի.Մասլովի կողմից առաջարկվող դասակարգման մեջ առանձնացվել են արժեքների հետևյալ խմբերը՝

- բարոյական,
- իմացական,
- կրոնական,
- գեղագիտական,
- սոցիալական,
- բարոյականային,
- նյութական [15, էջ 88]:

Մենք հետևում ենք այս մոտեցմանը, քանի որ այն ցույց է տալիս, թե ինչպիսի արժեքներ կարող են գերակայել հանրակրթական դպրոցում ուսումնասիրվող առարկաների ուսուցման գործընթացում, և որ արժեքներին են հաղորդակցվում դպրոցականները:

Այսպիսով, ելնելով վերի կատարված դիտարկումներից՝ կարող ենք փաստել, որ հանրակրթական դպրոցում պատմության ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը համամարդկային արժեքների յուրացման գործընթաց է, որը նպաստում է նրանց ազգային ինքնագիտակցության ձևավորմանը և իրականանում է մանկավարժական նպատակաուղղված ու հետևողական ներգործության արդյունքում:

Պատմության դասավանդումն ունի ինչպես դիդակտիկական, այնպես էլ դաստիարակչական կարևոր նշանակություն, քանի որ սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը ուսուցման գործընթացում իրականանում է երեք հիմնական ուղղություններով՝ **իմացական գործունեության ընթացքում, թեմատիկ նյութերի ուսումնասիրման և հետազոտական, նախագծային աշխատանքների միջոցով՝ գիտելիքների յուրացման, կարողությունների ու հմտությունների տիրապետման գործընթացում:**

Անգնահատելի է պատմության դերը սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման գործում, որովհետև այն առաջին հերթին նպաստում է անձի իմացական մտավոր, հոգևոր-բարոյական, տրամաբանական, հուզական ոլորտների զարգացմանն ու ձևավորմանը:

Մենք հետևում ենք այս մոտեցմանը. այն ցույց է տալիս, թե ինչպիսի արժեքներ կարող են գերակայել հանրակրթական դպրոցում ուսումնասիրվող առարկաների ուսուցման գործընթացում, և որ արժեքներին են հաղորդակցվում դպրոցականները:

Այսպիսով, ելնելով վերի կատարված դիտարկումներից՝ կարող ենք փաստել, որ հանրակրթական դպրոցում պատմության ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը համամարդկային արժեքների յուրացման

գործընթաց է, որը նպաստում է նրանց ազգային ինքնագիտակցության ձևավորմանը և իրականանում է մանկավարժական նպատակաուղղված ու հետևողական ներգործության արդյունքում: Պատմությունն ուսումնասիրվում է, որպեսզի օգնի սովորողին հասկանալ ինքն իրեն, իր արմատները, ինտեգրվել քաղաքացիական, մշակութային համայնքին, սովորել հասկանալ մշակույթի լեզուն:

Այս դեպքում դպրոցի պատմությունը հանդես է գալիս որպես արժեքի զարգացման միջոց (գործիք), սովորողի անհատականության, բարոյական զարգացման գործոն: Իհարկե, պատմության՝ որպես ակադեմիական առարկայի և կոնկրետ դասընթացի նպատակներն ու խնդիրները այս դեպքում շատ ավելի լայն են:

Պատմության դասավանդումն ունի ինչպես դիդակտիկական, այնպես էլ դաստիարակչական կարևոր նշանակություն, քանի որ սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը ուսուցման գործընթացում իրականանում է երեք հիմնական ուղղություններով՝ **իմացական գործունեության ընթացքում, թեմատիկ նյութերի ուսումնասիրման, առաջադրանքների միջոցով՝ գիտելիքների յուրացման, կարողությունների ու հմտությունների տիրապետման գործընթացում:**

Անգնահատելի է պատմության դերը սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման գործում, որովհետև այն առաջին հերթին նպաստում է անձի իմացական մտավոր, հոգևոր-բարոյական, հուզական ոլորտների զարգացմանն ու ձևավորմանը:

Պատմությունն առարկայի ուսուցման առանձնահատկություններն են՝

- «Պատմություն»-ը ներառված է հիմնական ուսումնական պլանով սահմանված առարկաների մեջ՝ որպես պարտադիր: Այսինքն՝ առարկան ունի պարտադիր կարգավիճակ:
- Պատմության ուսումնասիրությունը հիմնական դպրոցում ուղղված է սովորողների ավելի խորը ծանոթությանը մարդկության սոցիալ-մշակութային փորձին, պատմականորեն հաստատված աշխարհայացքային համակարգերին, Հայաստանի դերին համաշխարհային պատմական գործընթացում: Այսինքն՝ հիմնական մակարդակը կարող է դիտվել որպես միջնակարգ (ամբողջական) հանրակրթության մակարդակի պատմական

կրթության անփոփոխ բաղադրիչ՝ կապված ուսումնական գործընթացի առաջնահերթ կրթական խնդիրների հետ:

- Հիմնական դպրոցում պատմական կրթության ծրագրի իրականացումը ենթադրում է որոշակի միջառարկայական կապերի առկայություն :
- նա կարևոր դեր է կատարում սովորողների ստեղծագործական մտածողության, աշխարհաճանաչողության, արտաքին տեղեկատվության ընկալման և ընդհանուր զարգացման մեջ, ուստի արժեքային համակարգի ձևավորման յուրահատկությունը պայմանավորված է նրա արժեքային ներուժով:

Պատմության դասերին սովորողների կողմից արժեքների յուրացման և արժեքային համակարգի ձևավորման արդյունավետությունը կարող է ապահովվել միայն ուսուցման ժամանակակախ մեթոդների և տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, հատկապես փոխներգործուն մեթոդների, ուսուցման պրոբլեմային, նախագծային, համագործակցային, խաղային տեխնոլոգիաների:

1.2. Պատմության դասավանդման գործընթացում սովորողների արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացի բաղադրատարրերը

Պատմության ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացի բովանդակային բաղադրատարրը բնութագրվում է այդ առարկայի դասավանդման առանձնահատկություններով:

Մեր հետազոտական աշխատանքի թեմայի տեսանկյունից մենք դիտարկել ենք այն արժեքները, որոնք ներկայացված են պատմության թեմատիկ նյութերում:

Պատմության ուսուցման գործընթացը նպաստում է սովորողների մեջ այնպիսի արժեքների ձևավորմանը, ինչպիսիք են՝ ազգային մշակույթի, պատմության վերաբերյալ փաստերը ,իրադարձությունները, որոնք սերնդեսերունդ են անցնում: Պատմության միջոցով են փոխանցվում պատմական, հասարակական, սոցիալական, բարոյական արժեքները:

Նշված արժեքների հիման վրա ձևավորվում են դպրոցականների

ստեղծագործական մտածողությունը, երևակայությունը, տրամաբանությունը, նրանք հաղորդակցվում են ազգային ու համամարդկային հոգևոր արժեքներին:

Պատմության ուսուցման գործընթացում յուրացվող արժեքները կարելի է դիտարկել ըստ հետևյալ իմաստային խմբերի.

Իմացական-ճանաչողական արժեքներն ընդգրկում են ուսումնական տեղեկատվության արժեքային կողմի ընկալմանը: **Պատմության** ուսուցման գործընթացում այդպիսի տեղեկատվություն են պարունակում ուսումնական նյութերը, հետազոտական և նախագծային առաջադրանքները և այլն:

Սոցիալական արժեքները վերաբերում են հասարակական հարաբերություններին, միջազգային, միջպետական փոխշփումներին և այդ համատեքստում պատմական փորձին ու մշակույթին:

Բարոյական արժեքներն վերաբերում են մարդկանց և շրջապատող աշխարհի փոխհարաբերությունների, երևույթների և իրադարձությունների արժեքային ընկալմանն ու գնահատմանը:

Սովորողների իմացական-ճանաչողական և հաղորդակցական գործունեությունը նպաստում է նրանց իմացական և սոցիալական արժեքների ձևավորմանը:

Իմացական-ճանաչողական արժեքներն ընդգրկում են գիտելիքը, աշխարհի ճանաչողությունը, պատմության և մշակույթի իմացությունը, պատմական փաստերի, հասարակական երևույթների ընկալումը, մարդ-հասարակություն-բնության կապի արժևորումը, պատմամշակութային հուշարձանների ճանաչումը, նշանավոր մարդկանց կյանքի և գործունեության իմացությունը:

Սոցիալական արժեքներն ընդգրկում են փոխհարաբերությունները միջավայրում՝ հասարակության մեջ, շփում ծնողների, հասակակիցների, դասընկերների, ուսուցիչների, մեծահասակների հետ, ընկերությունն ու բարեկամությունը բարձր գնահատելու և որպես արժեք գիտակցելու կարողությունը:

Բարձրագույն արժեքներ են ազգային խորհրդանիշների, ժողովրդական

ավանդույթների, սովորույթների, պատմական տոների, բնության, պատմաճարտարապետական և մշակութային հուշարձանների ճանաչումն ու պահպանումը:

Խորհրդանիշը որևէ գաղափարի, կառույցի, հոգևոր կամ նյութական արժեքի խտացված արտահայտություն է, որն արտացոլում է տվյալ ժողովրդի ժառանգական հիշողությունը, և ազգային ավանդույթները:

Արժեքային ներուժ ունեն հատկապես Վանի թագավորության ,Կիլիկյան Հայաստանի,Ինքնապաշտմանական կռիվների,Ֆիդայական շարժման որոնք նպաստում են արժեքների յուրացմանը գաղափարական բովանդակության, ոճական առանձնահատկությունների շնորհիվ:

Հետազոտողների կողմից շեշտադրվում է արժեքային ներուժ ունեցող Վանի թագավորության ,Կիլիկյան Հայաստանի,Ինքնապաշտմանական կռիվների,Ֆիդայական շարժման ուսումնական նպատակներով ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը:

Հանրակրթական դպրոցում պատմության արժեկողմնորոշիչ թեմաներն ուսումնասիրելիս հաշվի է առնվում տվյալ թեմայի կառուցվածքային և բովանդակային համապատասխանությունը կրթության բովանդակությանը, սովորողների հոգեբանական, տարիքային, անհատական առանձնահատկություններին, արժեքների ընկալման և գնահատման կարողություններին:

Մեր հետազոտական աշխատանքի շրջանակներում իրականացրել ենք առանձնացել ենք արժեկողմնորոշիչ թեմաներ ընտրություն՝ ըստ դրանցում արտացոլված արժեքների:

Այսպես, օրինակ, պատմության դասագրքերում տեղ գտած պարունակում են Վանի թագավորության ,Կիլիկյան Հայաստանի,Ինքնապաշտմանական կռիվների,Ֆիդայական շարժման ընդունելի կամ մերժելի արժեքների ուղղակի գնահատում:

Պատմական նյութերը ձևավորում են արժեքային համոզմունքներ և դրդապատճառներ: Դասագրքերում զետեղված պատմական նյութերը յուրացման տեսանկյունից մատչելի են իրենց պարզությամբ և անմիջականությամբ և պարունակում են այնպիսի արժեքներ, որոնք իմաստավորում են կենսական դեպքերի, երևույթների, իրադարձությունների կոնկրետ բովանդակությունը:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄԸ

2.1. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման հիմնահարցը կրթության բովանդակությունն արտահայտող փաստաթղթերում

Կրթության բովանդակությունը գիտելիքների, կարողությունների, հմտությունների այն ծավալն է, որը սահմանվում է ուսումնական ծրագրով, և որի յուրացումը նպաստում է սովորողների գիտական աշխարհայացքի, հոգևոր-բարոյական պատկերի, մտավոր ընդունակությունների ու հասարակական վարքի ձևավորմանը: Կրթության բովանդակության կառուցվածքը սահմանվում է կրթության պետական չափորոշիչով, որը ներառում է հանրակրթության ուսումնական բնագավառները և բովանդակային բաղադրիչները, սովորողին ներկայացվող ընդհանրական, որակական պահանջները՝ ըստ ուսումնական բնագավառների և դպրոցի աստիճանների (8, հոդ. 6):

Պատմության դասավանդման հիմնական նպատակներից մեկը սովորողների հոգեմտավոր զարգացմանը, արժեքային համակարգի ձևավորմանը նպաստելն է, որի իրականացման համար անհրաժեշտ է նրանց հաղորդակից դարձնել ազգային և համամարդկային պատմական ժառանգությանը, իդեալներին ու ձգտումներին, դաստիարակել մարդասիրական ոգի, բարոյական բարձր հատկություններ՝

պատասխանատվության, հաստատակամություն, բարեխղճություն և բարոյական այլ հատկանիշներ:

Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը կրթության բովանդակության հուզական-արժեքային բաղադրատարրի բաղկացուցիչ է, հետևաբար այդ գործընթացի բովանդակային և գործնական կողմերը պետք է լիարժեքորեն արտացոլվեն ուսումնական նյութի մեջ:

Հանրակրթական դպրոցի ուսումնական առարկաների դասավանդման հայեցակարգում բացառիկ կարևորություն է հատկացված հասարակագիտական առարկաների ուսուցմանը, քանի որ այդ գործընթացում է ձևավորվում հայ ազգային նկարագիրը, այն նպաստում է սովորողների մտքերի, զգացմունքների ու ապրումների արտահայտմանը, տվյալ իրադրության պահանջով և բազմազան ոճերի կիրառմամբ բանավոր ու գրավոր խոսք կազմելու հմտությանը, ստեղծագործական կարողությունների բացահայտմանն ու դրանց հետագա մշակմանը:

Ուսումնական ծրագրերի վերլուծությամբ փորձել ենք բացահայտել ուսուցման գործընթացում առաջնային արժեքները: Ծրագրերի արժեքային բովանդակության վերլուծությունն իրականացնելիս բնութագրել ենք պատմության ուսուցման խնդիրներն ու նպատակները, դասընթացների արժեքային ներուժը:

Մեր տեսական վերլուծությունները, ինչպես նաև ուսումնական ծրագրերի, դասագրքերի, ձեռնարկների հանգամանալից դիտարկումը թույլ են տալիս բացահայտել տվյալ դասընթացի արժեքային ուղղվածությունը: Պատմական գիտելիքերը, կարողություններն ու հմտությունները մենք դիտարկում ենք որպես իմացական-ճանաչողական արժեքներ, շփման և բարեկիրթ հաղորդակցման ձևավորումը կազմում են սոցիալական արժեքները:

Ուսումնական այն թեմաները, որոնք ձևավորում են սովորողների գիտական աշխարհայացքը, նպաստում են պատմագիտական արժեքների ձևավորմանը: Դաստիարակչական, աշխարհայացքային, դիրքորոշումների ձևավորման, ճանաչողական նշանակություն ունեցող թեմաները, հետզոտական

առաջադրանքները նպաստում են բարոյագիտական արժեքների ձևավորմանը:
ցի աստիճանների (8, հոդ. 6):

Ծրագրերի ու դասագրքերի թեմատիկ վերլուծությունը բացահայտում է ուսումնական նյութերի արժեկողմնորոշիչ հետևյալ ուղղվածությունը: Այսպես, օրինակ, իմացական-ճանաչողական, հաղորդակցական, սոցիալական նշանակություն ունեն միջին դասարաններում պատմություն առարկայից ուսումնական նյութերի հետևյալ թեմատիկ խմբավորումները՝ Վանի թագավորության ,Կիլիկյան Հայաստանի,Ինքնապաշտմանական կոնիվների,Ֆիդայական շարժման թեմաները

Դրանք հետաքրքրություն են ձևավորում ժողովրդի պատմության, մշակույթի նկատմամբ, միևնույն ժամանակ ձևավորում են ազգային արժեքների ճանաչման և գնահատման կարողություն: Այդ նյութերը զարգացնում են սովորողների պատմական մտածողությունը, հիշողությունը, արժեքային կողմնորոշումներն ու քաղաքացիական դիրքորոշումները:

Մեր վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ պատմության թեմատիկ նյութերն առավելապես ուղղված են հայրենասիրության դաստիարակությանը, հայրենիքի պատմության նկատմամբ սիրո և նվիրվածության, աշխարհայացքի ձևավորմանը:

Պատմության թմաների ուսուցման արդյունավետությունը պայմանավորված է մեթոդական բազմաբնույթ աշխատանքով , դասի տեղեկատվական-տեխնոլոգիական հագեցվածությամբ: Օրինակ փոխներգործուն այնպիսի մեթոդների կիրառմամբ , ինչպիսիք են ուղեղայի գրոհը, բարձրախոսը, քվեստը, քես-ստադին, T-աձև աղյուսակը, Վեննի դիագրամը, ԳՈՒՄ-ը համագործակցային մեթոդները և այլն: Պատմության թմաների ուսուցման գործընթացի արդյունավետության ապահովման գործում էական դեր են խաղում ժամանակակից տեղեկատվական-հաղորդակցական և ուսուցման տեխնոլոգիաները, մասնավորապես՝ համագործակցային, պրոբլեմային, նախագծային, տարբերակված ուսուցման տեխնոլոգիաները:

2.2. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման միջոցների ուղղությամբ իրականացրած հետազոտական աշխատանքի բնութագրումը

Նախորդ գլխում մենք նշել ենք, որ պատմության ուսուցման գործընթացում իրականանում է սովորողների իմացական, սոցիալական, գեղագիտական, բարոյական արժեքների յուրացումը:

Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորվածության մակարդակի հայտորոշման համար փորձնական դասարաններում ընդգրկված աշակերտներին տրվել են հարցաթերթիկներ, առաջադրանքներ, կատարվել է ճեպահարցում, որոնցում ընդգրկվել են որոշակի արժեքներ: Մինչև հարցաթերթիկների բաժանումը անցկացվել են զրույցներ հարցաշարում ներկայացված արժեքների իմաստների շուրջ, կատարվել է բացատրական աշխատանք, տրվել են ցուցումներ: Դպրոցականները պետք է նշեին իրենց նախընտրած արժեքները կամ դրանց վերաբերյալ իրենց կարծիքները: Արժեքներն ընտրելիս աշխատել ենք ընդգրկել դպրոցականի կենսագործունեության, մարդկային հարաբերությունների բոլոր ոլորտները, բարոյական և գեղագիտական պատկերացումներն արտացոլող հասկացություններ: Մեր նպատակն է եղել նաև բացահայտել, թե այս կամ այն արժեքի նախընտրությունն ինչպիսի դրդապատճառներով է թելադրված, գիտակցում են, արդյոք, տվյալ հասկացության նշանակությունը, թե՞ պատասխանը մեխանիկորեն են գրում:

Հարցումներին մասնակցած սովորողներին առաջարկվել են հետևյալ արժեքները և խնդրվել է ընտրել դրանցից ցանկացածը:

Հարցաշար 1

Առաջին խումբ.

- Աշխատասիրություն,
- Հայրենիք
- Բարեկիրթ վերաբերմունք դպրոցում, տանը, հասարակական վայրերում,
- Պատասխանատվություն,

- Ընկերասիրություն,
- Ուսումնասիրություն դպրոցում,
- սերը դեպի պատմությունը,
- Համակարգչային խաղեր, ,
- Հաղորդակցում ընտանիքում, հասակակիցների հետ,
- Ազգային խորհրդանիշների իմացություն,
- Կարգապահություն,
- Ճշտախոսություն,
- Ազնվություն,
- Բարձր առաջադիմություն
- Համագործակցություն,
- Հանդուրժողականություն

Երկրորդ խումբ

- Ճշտապահություն,
- Աշխատասիրություն,
- Հայրենասիրություն,
- Սերը պատմության նկատմամբ,
- Հոգատարություն,
- Քաղաքավարություն,
- Այլոց սխալները ներելու կարողություն,
- Մարդասիրություն,
- Կարգապահություն,
- Հանդուրժողականություն,
- Համագործակցություն,
- Բարձր առաջադիմություն,
- Հավատարիմ ընկերներ,

- **Հմակարգչային խաղեր:**

Մտացված արդյունքների վերլուծությունը ցույց տվեց, որ **աշակերտների զգալի մասը նախապատվությունը տալիս են հայրենասիրություն, ազգային խորհրդանիշներ, ազնվություն, ընկերասիրություն, հաղորդակցում, համակարգչային խաղեր արժեքներին**. նրանց համար կարևոր են նաև **բարձր առաջադիմությունը, հավատարիմ ընկերները, քաղաքավարությունը**: Սովորողները որոշակիորեն նախապատվություն էին տվել բարոյական և սոցիալական արժեքներին՝ բարեկիրթ վերաբերմունք, քաղաքավարություն, ընկերասիրություն, համագործակցություն և այլն: Նաև բացահայտվեց, որ ընդհանուր առմամբ իմացական-ճանաչողական արժեքներն առաջնային չեն. ակնհայտորեն դպրոցականներից քչերն են նախընտրում **պատմության ուսումնասիրությունը**: Սա թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների հարաճուն ներդրումներն էականորեն փոխել են դպրոցականների կենսակերպը՝ միաժամանակ նրանց որոշ չափով մեկուսացնելով պատմության , հասարակագիտության հետ շփումից, քանի որ այնպիսի արժեքներ, ինչպիսին են **համագործակցությունն ու հանդուրժողականությունը**, ցանկի վերջին տեղում են: Նրանց կողմից կարևորվում են նաև բարոյական արժեքները՝ **հավատարմությունը, նվիրվածությունը, ազնվությունը, ճշտախոսությունը, ազգային խորհրդանիշների իմացությունը**:

Դա պայմանավորված է նրանով, որ ուսուցման գործընթացում տակավին խորությամբ չեն ներդրվում համագործակցային ուսումնառությանը նպաստող ժամանակակից տեխնոլոգիաներ և փոխներգործուն մեթոդներ, որոնք էական ազդեցություն ունեն սովորողների կենսագործունեության և վարքային դրսևորումների վրա:

Այստեղից բխում է, որ սովորողների կողմից տվյալ ոլորտը բնութագրող արժեքների անտեսումը արդիական է դարձնում ուսուցիչների՝ այդ ուղղությամբ տարվող աշխատանքը:

Այսպիսով, հետազոտական աշխատանքի շրջանակում մեր ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ հանրակրթական դպրոցում պատմության ուսուցման ընթացքում արժեկողմնորոշիչ նյութերը, հետազոտական, նախագծային առաջադրանքների կիրառումը որոշակիորեն նպաստում է սովորողների արժեհամակարգի և արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման արդյունավետության վրա:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սովորողների կողմից ազգային , համամարդկային և պարմական արժեքների յուրացման, անձի և հասարակության համար դրանց նշանակության գիտակցման հրամայականը պահանջում է հանրակրթական դպրոցում պատմության դասավանդման գործընթացում խորապես հաշվի առնել այդ ուսումնական առարկայի արժեքային ներուժը:
2. Պատմության ուսուցման գործընթացում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացի արդյունավետ իրականացման միջոցներ են՝ արժեկողմնորոշիչ թեմատիկ նյութերը, թեստերը, ստեղծագործական, նախագծային առաջադրանքները, սահիկահանդեսները, ուսուցողական տեսաֆիլմերը, ինչպես նաև ուսուցման ժամանակակից փոխններգործուն մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները:
3. Պատմության ուսուցման գործընթացում արժեկողմնորոշիչ թեմատիկ նյութերի ընտրության և մեթոդական համալիրի մշակման համար պետք է առաջնորդվել արժեքների ընտրության, դասակարգման և խմբավորման սկզբունքներով՝ ըստ սովորողների ուսումնական նպատակների և տարիքային առանձնահատկությունների:
4. Սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորվածության չափանիշներն են շրջապատի նկատմամբ գնահատողական վերաբերմունքը, նրանց կողմից մշակութային արժեքներ, պատմական անցքերի ընկալումն ու իմաստավորումը, իրադրությանը համարժեք հույզերի, դիրքորոշումների և վարքի դրսևորումը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աղայան Է.Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Ա-2, - Եր.: Հայաստան, 1976, - 925 էջ:
2. Ասատրյան Լ.Թ., Էկոլոգիական կրթության կառավարման հիմունքները, Երևան, Արտագերս, 2009, 335 էջ:
3. Ասատրյան Լ.Թ. և ուրիշներ, Մանկավարժություն, Երևան, Արտագերս, 2017, 360 էջ:
4. Բարոյագիտական բառարան (Խմբ. Ի.Ս. Կոնի), - Եր.: Հայաստան, 1985, - 455 էջ:
5. Թորգոմյան Լ. Վ., Մանկավարժական արժեքանության հիմունքներ,- Եր.: Ան-Ջոն, 2011, -160 էջ:
6. Համագործակցային ուսուցում /Հովհաննիսյան Ա. և ուրիշներ/, Եր.: Անտարես, 2006.-123 էջ:
7. Հայոց լեզու, գրականություն: Հանրակրթական դպրոցի առարկայական չափորոշիչ և ծրագիր: - Եր.: Անտարես , 2006, -148 էջ:
8. Միքայելյան Հ. Ս., Բարոյական արժեքները և մաթեմատիկայի կրթական ներուժը.- Եր.: Էդիթ Պրինտ, 2011, -184 էջ:
9. Նալչաջյան Ա.Ս., Հոգեբանական բառարան, - Եր.: Լույս, 1984, - 237 էջ:
10. Տարրական դասարանների հայոց լեզու և մաթեմատիկա (կրթակարգ չափորոշիչներ, առարկայական ծրագրեր, ուսուցման նյութեր, նոր մեթոդներ), - Եր.: ԿԱԻ հր., 2006, - 148 էջ:
11. Փիլիսոփայական բառարան, - Եր.: Հայաստան, 1975, - 467 էջ:7

12. Артюхов И.С. Ценности и воспитание /И.С. Артюхова // Педагогика.-1999.-N 4. - С. 117-121.
13. Архангельский Л. М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности. - М.: Знание, 1978. - 64с.
14. Каган М.С. Философская теория ценности / М.С. Каган.-СПб.: Петрополис, 1997.- 205 с.
15. Леонтьев А. Н. Ценностные представления в индивидуальном и групповой сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Психологическое обозрение, 1998 ,N1. С. 13-25
16. Маслов С. И. Эмоционально-ценностное образование младших школьников /С.И. Маслов.-Тула, Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 1999.-130 с.
17. Розов Н. С. Ценности гуманитарного образования // Высшее образование в России. – 1996. - N1. – С. 85-89.
18. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 тт. /Гл. ред. ВВ. Давыдов. -М.: Большая Российская энциклопедия, 1999.-Т.2.-672 с.
19. Слостенин В.А., Чижакова Г.И., Введение в педагогическую аксиологию, Москва, АСАДЕМА, 2003, -192 с.